

Tarih İncelemeleri Dergisi
Cilt/Volume XXI, Sayı/Number 1
Temmuz/July 2006, 2247-248.

Gülçin Çandarlıoğlu, Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü (Çin Kaynakları ve Uygur Kitabelerine Göre), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2004, 156 s.

İslamiyet Öncesi Türk Tarihinin en önemli dönemlerinden biri Uygurlar ve onların kurdukları devletlerdir. Ötüken’de yaşayan Türk boyları 744 yılında Uygurlar yönetiminde Uygur Kaganlığını kurmuşlardır. 840 yılında Kırgızlar tarafından yıkıldıktan sonra boyların bir kısmı Turfan civarına giderek yerleşmiş ve Türk tarihine özellikle edebiyat ve sanat alanında eşsiz eserler bırakmışlardır. Bir diğer kısmı ise Kansu Bölgesine inerek Sarı Uygurları oluşturmuşlardır. Eser işte bu dönemlerden Ötüken Uygurlarını irdelemektedir.

Eser altı bölümden oluşmaktadır.

I. Bölümde, “Kuruluş Öncesi Uygur Tarihine Kısa Bir Bakış” başlığı altında (11-12.s.) Uygurların IV-V. yüzyıllarda Kao-che olarak anıldıklarını, Göktürkler döneminde onların hakimiyetleri altında yaşadıkları anlatılmaktadır. II. Göktürk dönemine kadar zaman zaman Göktürlere, zaman zaman ise Çinlilere saldıran Uygurlar II. Göktürk döneminde yeniden Göktürk hakimiyetine girmek zorunda kalmışlardır. Fakat 742-743 yıllarında Uygurlar Basmlı ve Karluklarla birleşerek Göktürkleri yıktılar. 744’te ise Uygur Yabgusu Basmlıları yenerek Uygur Devletini kurdular.

II. Bölüm Ötüken’deki Uygur Kaganlığı (13-33.s.) adını taşımaktadır. Bu bölümde yazar Uygur Ötüken devletinin 744’te kuruluşundan 840’ta yıkılışına kadar olan dönemde başa geçen kaganları ve siyasi olayları kronolojik olarak ele almıştır. Yazar bu bölümde ana kaynak olan T’ang Hanedanlığı yıllıklarından (Hsin T’ang-shu, Chiu T’ang-shu) birebir yaptığı çevirilerle analizlere girmiş, batılı araştırmacıların eserlerini ise sentezleme metoduyla dönemin siyasi olaylarını irdelemiş ve aydınlatmıştır.

III. Bölüm Kan-chou Uygur Devleti (Sarı Uygurlar) başlığı taşımaktadır (34-36s.). Bölüm ana hatlarıyla Sarı Uygurların bölgeye yerleşmesini ve geçirdiği siyasi evreleri içermektedir.

Yıkılışın ardından farklı bölgelere yayılan Uygur boylarından bazıları Çin’in bugünkü Kansu Bölgesinde yerleşip burada yaşamaya başlamışlardır. Bu bölgenin adı eskiden Kan-chou olduğu için tarihte bu Uygurlara “Kan-chou Uygurları” denir. Bu Uygur topluluğu X. Yüzyıla kadar T’ang Hanedanlığı ile iyi geçinmiş, kız alıp vererek akrabalık ilişkisi kurmuşlardır. Budhist oldukları için “Sarı Uygurlar” olarak da bilinen bu topluluk siyasi olarak 940’dan sonra Kitanların Liao Hanedanlığına, 1028’den sonra Tangutlara, 1226’dan sonra ise Moğolların Yuan Hanedanlığına bağlı olarak yaşamışlardır. Bugün halen Çin Halk Cumhuriyeti Kansu Eyaletinde budhist olarak yaşamaktadırlar.

IV. Bölümün başlığı “Turfan Uygur Devleti”dir (36s.). Bir önceki bölümde olduğu gibi bu devletten de özetle bahsedilmektedir. 840 yılında dağılan Ötüken Uygur devletinin ardından dağıtılan Uygur boylarından bir kısmı batıya yani Kaşgar, Beşbalık, Turfan ve Hoço gibi yerlere yerleşmişlerdir. Bunlara Turfan’ın eski adının Kao-ch’ang olmasından dolayı “Kao-ch’ang Uygurları” denir.

Turfan Uygur devleti Orta Asya’dan geçen İpek Yolu gibi ticaret yolları üzerinde olduğu

Yeni Yayınlar

için ekonomik açıdan son derecede zenginleşmiştir. Ayrıca yine bu yoldan gelen farklı kültürlerle karşılaşmış ve bunun sonucunda sanat ve edebiyat açısından Türk tarihinin en önemli eserlerini meydana getirmişlerdir. 911'de bağımsız olan bu devlet 1209 yılında Cengiz Han'a bağlanmış, 1368 yılına kadar Moğol idaresinde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

V. Bölüm Uygur Devletleri Kültür Tarihi başlığı altındadır (37-46s.) Yazar bu bölümde Uygur devletlerinin sosyal yapısını, teşkilatını, dini inançlarını, ekonomik hayatını, sanat, giyim ve edebiyatını çeşitli başlıklar halinde okuyucuya aktarmaktadır.

VI. Bölümde(47-145s.) yazar kullandığı Çin Yıllıklarının ilgili bölümlerinin Türkçe tercümelerini vermektedir. Bunlar Chiu T'ang Shu, Hsin T'ang Shu, Tse-fu Yuan-kuei ve Tze-chi T'ung-chien adlı eserlerin çeşitli bölümlerinden oluşmaktadır. Chiu T'ang Shu adlı T'ang hanedanlığı yıllığının 195 numaralı bölümünde verilen Uygurları oluşturan boylar birer birer verilmiş, Türk tarihinin en önemli sorunlarından biri olan boylar federasyonu açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Hsin T'ang Shu adlı kaynağım ise 217 A numaralı bölümünde Uygurların kökeni, boyları, yaşadıkları yerler ile eski tarihleri verilmiştir. Bundan sonra Uygur Tarihi kronolojik olarak Tse-fu Yuan-kuei ve Tze-chi T'ung-chien isimli Çin kaynaklarından aktarılmıştır. Ayrıca Chiu T'ang Shu'daki ilgili bölümün tamamı olan 12 sayfasından, Hsin T'ang Shu'da ise 217. bölümün A ve B bölümlerinden faydalanılmıştır. Eserin Metinler bölümünde siyasi olaylar 842 yılına kadar verilmiştir.

Bu, ilgili Çin kaynaklarının Türkçe'ye yapılan ilk tercümesidir.

147. sayfadaki bibliyografyada, faydalanılan Çin kaynakları hakkında bilgi verilmektedir. s. 149'da ise Uygurlara ait olan Uygur yazıtlarından bahsedilmektedir. Faydalanılan araştırma eserleri (150-152s.) ile kısaltmalar (153s.) verildikten sonra Uygur kaganları ile T'ang Hanedanı imparatorlarının kronolojik listesi sunulmuştur. Eserin en sonunda ise Çin kaynaklarının bazı sayfalarının Çince orijinal hali ile bir dönem haritası konulmuştur.

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı tarafından basılan eserin kâğıt kalitesi iyidir. Kapak oldukça uyumlu ve dikkat çekicidir. Dipnotlar teknik endişelerden dolayı alışlagelenin dışında ölçülerdedir. Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu tarafından hazırlanan bu sahasındaki nadir eserlerden biri olan kitabın en olumsuz yanı indeksinin olmamasıdır.

Tilla Deniz Baykuzu*

* Öğr.Gör.Dr., Trakya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Edirne.